

КЛАСТЕРИ ЯК КЛЮЧ ДО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Людство постійно перебуває у пошуку нових перспективних форм економічного зростання. Оскільки можливості мінімізації виробничих витрат є вичерпними, подальше економічне зростання і підвищення конкурентоспроможності суб'єктів економічних відносин неможливе без скорочення трансакційних і накладних витрат, налагодження оптимальної співпраці з контрагентами, трансферу знань і технологій. Все це в змозі забезпечити мережева модель розвитку економіки, зокрема створення кластерів, що дозволяє інтенсифікувати економічний розвиток і забезпечити високий рівень конкурентоспроможності суб'єктів економічних відносин на всіх рівнях ієрархії управління економікою за рахунок, у першу чергу, організаційних зрушень, що практично не вимагає значних капітальних вкладень.

Ідеї мережевої економіки та створення кластерів набувають все більшої популярності як серед зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Серед вчених які займаються дослідження природи кластерних утворень, чинників які впливають на їх розвиток, емпіричним аналізом мережевих моделей варто виділити А. Барабасі, Р. Бошма, Ш. Гойц, Є. Дахмен, С. Деллер, Р. Клустерман, М. Портер, С. Соколенко, Д. Сольє, Т. Харріс, І. Яскал. Доцільність створення агропромислових кластерів у своїх працях доводили такі вчені, як І. Гришова, М. Дем'яненко, П. Саблук, М. Кропивко.

Україна володіє значним потенціалом в галузі сільського господарства, тут виробляється 11 – 15% валової продукції, 12 – 16% доданої вартості, зайнято майже третина працюючого населення, виробляється 95% товарів масового вжитку, утримується сільська поселенська мережа з 15 млн. жителів. Проте цей потенціал використовується неефективно, тому для вітчизняної галузі АПК характерні такі кризові явища, як зменшення поголів'я ВРХ, нераціональне використання сільськогосподарських земель, невисока рентабельність виробництва продукції рослинництва і тваринництва, невисока якість і низька конкурентоспроможність вітчизняної аграрної продукції у порівнянні з зарубіжними аналогами, незначний експортний потенціал українських сільськогосподарських підприємств.

На нашу думку запровадження кластерної моделі розвитку дозволить ліквідувати зазначені загрозливі тенденції в АПК та забезпечити сталий економічний розвиток аграрних підприємств та сільської місцевості. Підтвердження цього слугує успішне функціонування кластерів у США, Бразилії, Аргентині, Нідерландах, Польщі, Швеції, Італії, Японії, Франції і Фінляндії.

Загально прийнятим для тлумачення поняття «кластер» є підхід запропонований М. Портером. Під кластером науковець розуміє «...сконцентровані за географічною ознакою групи взаємозв'язаних підприємств, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, підприємств у відповідних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій (наприклад, університети, агентства зі стандартизації, а також торговельні об'єднання) у визначених сферах, які конкурують між собою і разом з тим проводять спільну діяльність» [1, с. 265].

Вперше досвід створення кластерних структур в Україні був реалізований у 1997 р. на підприємствах Хмельницької області у харчовій, швейній, будівельній галузях та сфері туризму завдяки асоціації «Поділля Перший». Надалі ідея кластеризації набула свого поширення і була реалізована у Рівненській області – у 2003 р. створено кластер деревообробної промисловості, а у Полтавській у 2007 р. – регіональний кластер виробників екологічної продукції. З 2008 р. діють кластери у Львівській та Донецькій областях за сприяння фонду «Ефективне управління» в галузі туризму, бізнес послуг, металургії, сільського господарства та виробництва продуктів харчування. Позитивний досвід набутий в рамках цього проекту з 2010 р. фонд прагне реалізувати у Дніпропетровській області в галузі будівництва та сільського господарства. У

2009 р. офіційно розпочав роботу перший аграрний кластер у Чернівцях, який має за мету створення взаємодії між підприємствами виробниками, інспекторами з сертифікації, транспортерами, та споживачами аграрної продукції. Спеціалізація чернівецького аграрного кластера – виробництво екологічно чистих овочів і фруктів, які будуть постачатися як на внутрішній, так і на європейський продовольчий ринок. Структура аграрного кластеру зображена на рисунку 1.

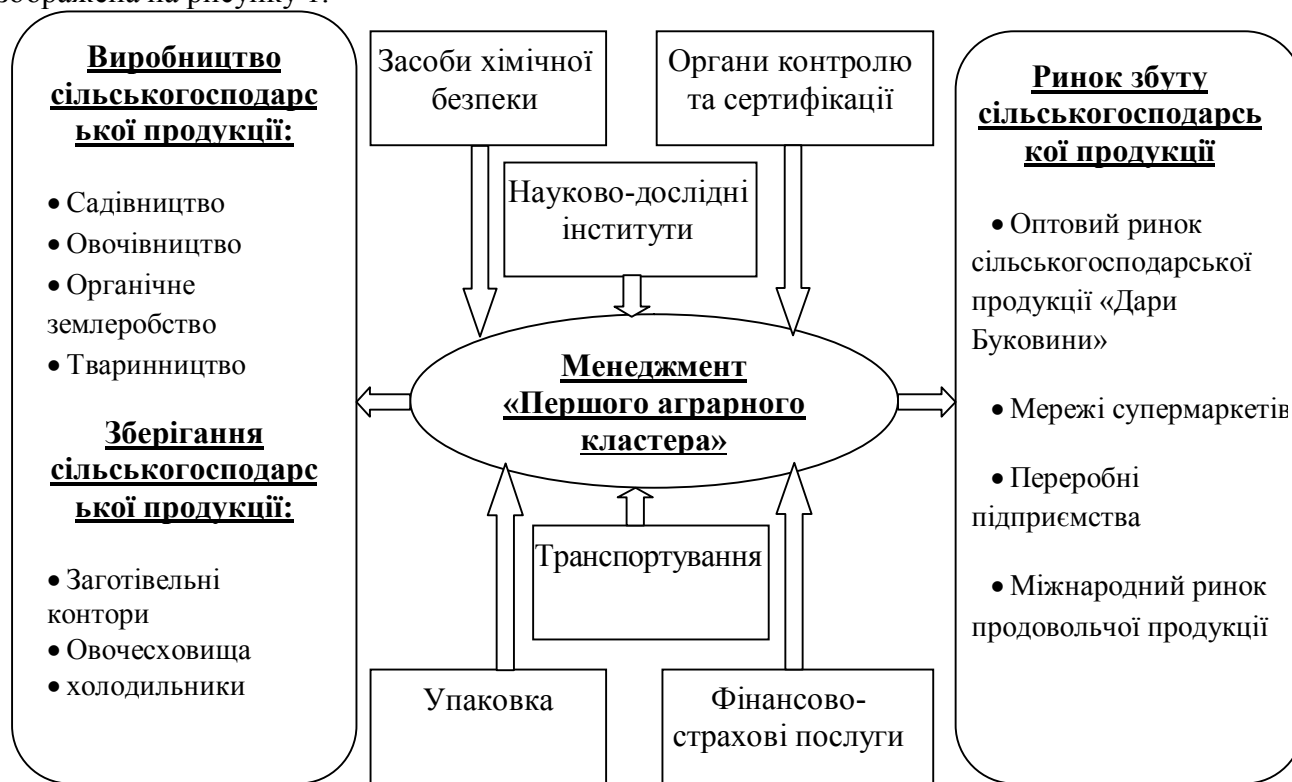

Рис. 1. Організаційна структура аграрного кластера

Особливістю участі сільськогосподарських виробників у кластері є можливість отримання синергетичного ефекту, який досягається за рахунок спільного використання ресурсів (матеріальних, фінансових, інноваційних, інформаційних, трудових), зменшення транзакційних витрат, спільного виходу на ринок із виготовленою продукцією, формування ефективної системи самоорганізації та самоуправління [3, с. 22].

Аграрні кластери мають низку переваг порівняно з іншими інтеграційними формами і сприяють розвитку галузі сільського господарства через:

- 1) зростання продуктивності підприємств за рахунок кращого доступу до робочої сили та постачальників, спеціалізованої інформації, інституцій та розширення ринків збуту;
- 2) стимулювання інновацій за рахунок співпраці з профільними вищими навчальними закладами та відповідними науково-дослідними інститутами;
- 3) здатність впроваджувати швидкі зміни та достатню гнучкість, нижчу ціну експерименту, тиск конкурентів та інших учасників кластера;
- 4) мінімізація ризиків через їх розподіл між учасниками кластеру;
- 5) внутрішнє узгодження дій учасників кластеру, яке сприяє ефективності використання зовнішніх інвестицій, створенню підприємств завдяки кращій візуалізації ніші для нових підприємств, наявності необхідної сировини, комплектуючих і робочої сили;
- 6) розвиток інфраструктури у сільській місцевості.

Таким чином створення кластерів у галузі сільського господарства, на відміну від інших моделей розвитку економіки, вимагає мінімальних витрат у той же час забезпечує значний позитивний ефект і може слугувати поштовхом для розвитку не лише аграрних підприємств а й сільських територій, проте вимагає від держави створення умов з підтримки мережних

ініціатив. Як підтверджують дані світового економічного форуму підтримка мережевих ініціатив та готовність до створення мережевої економіки в Україні незадовільна (таблиця 1).

Таблиця 1. Рейтинг країн згідно індексу готовності до створення мереж

Країна	Рейтинг 2010-2011	Рейтинг 2009-2010
Швеція	1	1
Сингапур	2	2
Фінляндія	3	6
Швейцарія	4	4
США	5	5
Тайвань	6	11
Данія	7	3
Канада	8	7
Норвегія	9	10
Корея	10	15
Україна	90	82

Джерело: World Economic Forum

Як видно з таблиці Україна у 2010-2011 рр. займала лише 90 місце, крім того цей показник погіршився на 8 пунктів у порівнянні з 2009-2010 рр. Це свідчить про необхідність прийняття на державному рівні стратегії щодо розвитку мереж і кластерів, як це відбувається в країнах ЄС, що дозволило їм посісти найвищі позиції у цьому рейтингу.

В залежності від ролі держави у проведенні кластерної політики розрізняють такі чотири підходи [3]:

- функціональна кластерна політика, за якої держава сприяє налагодженню співпраці між зацікавленими сторонами та надає певну фінансову підтримку щодо реалізації проекту;

- підтримуюча кластерна політика, де функція держави доповнюється спрямуванням та підтримкою інвестицій в інфраструктуру кластера з метою стимулювання його розвитку;

- директивна кластерна політика, коли підтримуюча функція держави доповнюється проведенням спеціальних програм, які спрямовані на трансформацію спеціалізації регіону через розвиток кластерів.

- інтервенційна кластерна політика, коли держава разом із своєю директивною функцією бере на себе відповідальність за подальший розвиток кластеру через надання трансфертів, субсидування, інших інструментів активного регулювання та формування його спеціалізації в аграрній економіці.

Яку б із запропонованих кластерних стратегій не обрали органи державної влади України, вона повинна бути, у першу чергу, спрямована на виявлення, підтримку і розвиток потенційних і латентних кластерів, щоб вони згодом могли перейти в сильні і стійкі кластери, які здатні забезпечити розвиток аграрного сектору економіки. Методології виявлення потенційних кластерів та підтримки їх розвитку будуть присвячені наступні дослідження автора.

Література

1. Портер М. Международная конкуренция : пер. с англ. / под. ред. и с предисл. В. Д. Щетина. – М. : Междунар. отношения, 1993. – 896 с.

2. Бакум В.В. Самоорганізація в агропромислових регіональних кластерах / Бакум В.В. // Економіка АПК : міжнародний науково-виробничий журнал. – 2009. – Вип.1. – С. 21–27.

3. Гришова І.Ю. Кластеризація як механізм нарощення фінансового потенціалу АПК / І.Ю. Гришова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekfor/2011_2/47.pdf